

Роман Гарі

ОБІЦЯННЯ НА СВІТАНКУ

ОБІЦЯННЯ НА СВІТАНКУ

Romain Gary

LA PROMESSE DE L'AUBE

Edition définitive

Ромен Ґарі

ОБІЦЯННЯ НА СВІТАНКУ

Остання авторська редакція

«К.І.С.»

Київ

2011

ББК 84.4 Фр
Г 86

Ромен Гарі

Обіцяння на світанку. — К. : «К.І.С.», 2011. — 376 с.

У романі автор згадує своє дитинство в Росії, Польщі, пізніше — в Німці, про статки й бідність, яких зазнав, про важке навчання на льотчика, свої пригоди на війні у Франції, Англії, Африці. Та насамперед — це розповідь про велику материнську любов, яка була з ним усе життя. У книзі дивовижно розкрито химерний характер цієї закоханої у Францію ідеалістки: мальовниче поєднання цілеспрямованості з мрійливістю, невгамовної енергії з легковажністю, підприємливості з довірливістю.

Переклала з французької *Марина Марченко*.
Літературна редакторка *Мирослава Прихода*.

Перекладачка й видавництво висловлюють глибоку подяку
за неоціненну допомогу *Жану-Франсуа Ангуєту*
(Jean-François Hangouët) — французькому письменникові,
співзасновникові Асоціації з вивчення спадку
Ромена Гарі «Les Mille Gary».

В оформленні обкладинки використано
портрет *Ромена Гарі* роботи *Ксав'є Метра* (2011).

*Cet ouvrage a été publié dans le cadre du Programme d'Aide à la Publication
«SKOVORODA» de l'Ambassade de France en Ukraine
et du Ministère français des Affaires Etrangères.*

*Це видання здійснено в рамках
Програми сприяння видавничій
справі «СКОВОРОДА» Посольства Франції в Україні
та Міністерства закордонних справ Франції.*

Видавництво «К.І.С.»
входить у «Книгоспілку»
libra.in.ua

Роботи
над книжкою
допомогли
словники
r2u.org.ua

ISBN 978-966-2141-77-1

© Editions Gallimard, Paris, 1980

© Малюнок на обкладинці

Xavier Maitre, 2011

© Переклад, макет «К.І.С.», 2011

2 грудня 1980 року, вистріливши в себе, Роман Касєв вкоротив життя одразу двом Гонкурівським лавреатам — Роменові Гарі й Емілеві Ажару.

Роман Касєв народився у Вільнюсі (тоді — Вільно) 1914 року. Його виховала мати, яка покладала на сина великі надії. Бідний «козак, трохи татарин, схрещений з євреєм», він прибув до Франції чотирнадцятирічним, оселившись з матір'ю в Ніцці, де закінчив колеж, згодом вивчав право в Парижі.

Захопившись авіацією, він закінчив льотну школу і у червні 1940 року приєднався до руху «Вільна Франція» генерала де Голля. З 1940 по 1944 рік як капітан ескадрильї «Лотарингія» брав участь у боях за Англію, в африканських кампаніях — в Ефіопії та Лівії, а також у Нормандії. Командор ордена Почесного легіону, кавалер ордена Визволення.

1945 року розпочав дипломатичну кар'єру в міністерстві закордонних справ Франції як секретар і радник посла в Софії, в Берні, пізніше — в управлінні Європи в МЗС. Був речником Представництва в ООН в 1952–1956 роках, згодом призначений тимчасовим повіреним у Болівії та генеральним консулом у Лос-Анджелесі.

Закінчивши дипломатичну кар'єру 1961 року, десять років мандрував світом як автор публікацій для американських видань, зняв за своїми творами два фільми: «Птахи помирають у Перу» (1968) й «Убивати!» (1972). З 1962 по 1970 рік був одружений з актрисою Джин Сіберг.

З підліткового віку література посідала чільне місце в житті Ромена Гарі. Під час війни, між двома кампаніями, він написав роман «Європейське виховання», який згодом був перекладений двадцятьма сімома мовами й дістав приз критики 1945 року. За роман «Корені неба» 1956 року Гарі здобув Гонкурівську премію. 1961 року вийшла його збірка «Птахи помирають у Перу» («Слава нашим видатним піонерам») і гумористичний роман «Леді Л.». Згодом він написав дві великі саги: «Американська комедія» і «Брат Океан». Романи «Далі ваш квиток не дійсний», «Світ жінки», «Повітряні змії», які він написав по смерті колишньої дружини (наклала на себе руки 1979 року) пронизані журбою і страхом перед старістю та неміччю.

Після смерті письменника розкрилась його остання, найбільша містифікація, завдяки якій він став єдиним двічі лавреатом за от уже понад сторічну історію Гонкурівської премії. Виявилось, що саме він був автором успішних романів, які вийшли під ім'ям Еміля Ажара – «Міцні обійми», «Журба царя Соломона» і «Життя попереду». Останній 1975 року дістав Гонкурівську премію. Український переклад роману «Життя попереду» побачив світ у видавництві «К.І.С.» 2009 року.

Рене і Сільвії Ажід

ЧАСТИНА ПЕРША

1

РОЗДІЛ

Скінчилося. Порожній пляж у Біг-Сюрі¹ і я лежу на піску точно там, де впав. Морський туман усе пом'якшує; на видноколі — жодної щогли; на скелі проти мене тисячі птахів; на іншій — сім'я тюленів: батько, лискучий і відданий, невтомно виринає з хвиль з рибиною у пащеці. Крачки сідають часом так близько, що я тамую подих, і давнє бажання прокидається й ворушиться у мені: ще трохи і вони вможуться мені на обличчя, згорнуться на шиї, на руках, оповиють мене цілком... У сорок чотири роки я ще й досі мрію про якусь справжню ніжність. Я так давно нерухомо лежу на пляжі, що баклани й пелікани зібрались у коло круг мене, а один тюлень щойно з хвилию доплив аж до моїх ніг. Він затримався на довгу мить, споглядаючи мене, піднявшись на лапах, а тоді повернувся в Океан. Я до нього усміхнувся, та він залишився там, серйозний і трохи сумний, наче знав.

Моя мати п'ять годин їхала на таксі до Салон-де-Прованса, де я служив тоді сержантом-інструктором у

---

¹ Ділянка каліфорнійського узбережжя на заході США, де хребет Санта-Люсія стрімко здіймається від Тихого океану. — *Тут і далі примітки перекладача.*

Школі авіації, щоб попрощатися зі мною перед мобілізацією.

Таксі було старе напіврозвалене «Рено»: нам колись належали 50 відсотків, а тоді 25 відсотків від його комерційної експлуатації. «Рено» вже давно перейшло у повну власність нашого колишнього партнера, шофера Рінальді, але мати вважала, що й досі має моральне право на автомобіль; а позаяк Рінальді був людина м'яка, скромна і чутлива, вона зловживала його добротою. Саме так вона змусила його везти себе з Ніцци до Салон-де-Прованса — триста кілометрів — звісно ж, безоплатно, і ще довго після війни милий Рінальді, чухаючи свою вже геть сиву потилицю, знов і знову згадував з дещо злопам'ятним захопленням, як моя мати його «мобілізувала».

«Вона сіла в таксі й просто сказала мені: «У Салон-де-Прованс, треба попрощатися з моїм сином». Я спробував був відмовитись: це ж десять годин їзди у два боки. Вона одразу ж назвала мене негідним французом і погрожувала викликати поліцію, щоб заарештувати мене, бо йде мобілізація, а я намагаюсь ухилитись. Вона влаштувалась у мене в таксі з усіма цими пакунками для вас — ковбаса, шинка, банки з варенням — і повторювала, що її син — герой, що вона хоче ще раз обійняти його наостанок і нема про що сперечатися. Потім вона трохи поплакала. Ваша матінка, вона завжди плакала, як дитина, і коли я, після стількох років знайомства, побачив її там, у моєму таксі, як вона мовчки плаче з виглядом побитої собаки — я перепрошую, пане Ромене, але ж ви знаєте, якою вона була — я не зміг відмовити. Дітей у мене не було, до того ж усі однаково збирали манатки, жодного замовлення не передбачалось, хоч би й на п'ятсот кілометрів. Я сказав: «Гаразд, їдьмо, та ви відшкодуєте мені бензин», —

через принцип. Вона завжди вважала, що має право на це таксі через те, що сім років тому ми були компаньйонами. Та це нічого, вона таки вас любила, для вас вона хоч що зробила б...»

Я бачив, як вона висаджується з таксі проти їдальні, з кийком у руці та голуазою¹ в зубах, і під глузливими поглядами солдатів вона театральним жестом розкрила мені руки, сподіваючись, що син, як годиться, кине́ться їй в обійми.

Я йшов до неї невимушено, злегка поводючи плечима, кашкет на оці, руки в кишенях шкуратянки, що привернула до авіації чимало молодих хлопців, роздратований і збентежений цим неприпустимим вторгненням матері на територію мужності, де я мав не легко здобуту репутацію «крутого», «справжнього» і «стріляного».

Я обійняв її з усією удаваною байдужістю, на яку спромігся, марно намагаючись, спритно маневруючи, завести її за таксі, щоб сховати від поглядів, та вона просто відступила на крок, щоб краще мене бачити, і з осяйним обличчям, зачарованим поглядом, приклавши руку до серця і голосно втягуючи носом повітря, що в неї завжди було ознакою глибокого задоволення, вигукнула з виразним російським акцентом так, що всі почули:

— Гінемер²! Ти будеш другим Гінемером! От побачиш, твоя мати завжди має рацію!

Я відчув, як кров заливає мені обличчя, за спиною чувся сміх, і до того всього загрозливо тицяючи пали-

---

¹ «Gauloise» — марка цигарок (до 1950-х років без фільтра) надзвичайно популярних у Франції у XX столітті; між двома світовими війнами була одним з патріотичних символів.

² Гінемер (Guinemer) — легендарний французький льотчик часів Першої світової війни.

цею в бік веселого юрмиська, що зібралося перед кафе, вона проголосила натхненно:

— Ти будеш героєм, генералом, Габріелем д'Аннунціо¹, послом Франції — усі ці шибеники не знають, хто ти є!

Гадаю, ніколи ще син не відчував такої ненависті до матері, як я тої миті. Та коли я почав роздратованим шепотом пояснювати їй, що вона неоправно компрометує мене в очах Повітряних сил, і зробив ще одну спробу заштовхати її за таксі, на обличчі в неї з'явився розгублений вираз, губи затремтіли і мені знов довелося почути нестерпну фразу, яка давно стала класичною у наших стосунках:

— Отже, ти соромишся своєї старої матері?

Вмить уся полуда удаваної мужності, пихи, суворості, в яку я так ретельно вбрався, упала до моїх ніг. Я обійняв матір за плечі однією рукою, а другою, вільною, продемонстрував моїм товаришам виразний жест середнім пальцем, підпертим великим, додавши йому красномовності вертикальними рухами вгору-вниз. Цей жест, як я згодом довідався, розуміють вояки в усьому світі, відмінність лише в тому, що в Англії використовують два пальці там, де в романських країнах досить одного — це лише питання темпераменту.

Я більше не чув хихотіння, не бачив глузливих поглядів, я обіймав її за плечі й думав про всі бої, які дам заради неї, про обіцянку, яку дав собі на світанку життя — віддати їй справедливе, наповнити змістом її пожертву, повернувшись одного дня додому переможцем у боротьбі за володіння світом з тими, чию могутність і жорстокість я так добре спізнав із найперших кроків.

---

¹ Д'Аннунціо Габріель (1863–1938) — італійський прозаїк, поет, драматург.

Ще й сьогодні, понад двадцять років потому, коли все сказано, і я лежу на своїй скелі у Біг-Сюрі на березі Океану, і тільки крики тюленів чутно посеред великої морської самотності, де часом пропливають кити зі своїми фонтанчиками — такими кумедними й маленькими посеред безмежжя, ще й сьогодні, коли все видається безлюдним, мені варто лише підняти очі, щоб побачити когорта ворогів, що схилились наді мною, чатуючи на ознаки поразки чи покори.

Я був дитям, коли вперше довідався від матері про їхнє існування. Випередивши Білосніжку, Кота у чоботях, Сімох гномів і Бабу-Ягу, вони прийшли, вишикувались довкола мене і не залишили вже ніколи; мати показувала мені їх одного за одним, і нашіптувала їхні імена, притискаючи до себе; ще не розуміючи, я вже передчував, що одного дня, заради неї, я кину їм виклик; щороку я трохи краще розрізняв їхні обличчя; з кожним ударом, який вони нам завдавали, я відчував, як у мені росте непокора; сьогодні, поживши, на фініші перегонів, я ще добре їх розрізняю в сутінках Біг-Сюра і чую їхні голоси, попри ревіння Океану; мої губи мимохіть вимовляють їхні імена, і мій зір, підупалий з роками, стає, щоб зустріти їхній погляд, таким, як колись у вісім років.

Це насамперед Тотош, бог безглуздя, зі своїм червоним мавпячим задом, обличчям інтелектуалопчатківця і нестямною любов'ю до абстракцій; 1940 року він був улюбленцем і теоретиком німців; сьогодні він дедалі частіше криється серед чистої науки і нерідко можна побачити, як він схиляється над плечем наших науковців; з кожним ядерним вибухом його тінь піднімається над землею трохи вище; його улюблений фокус — надати дурниці геніальної форми

і завербувати великих людей з-поміж нас, щоб забезпечити наше саморуйнування.

Ще є Мерзавка, бог абсолютних істин, щось на кшталт козака, що стоїть на купі трупів із закривавленим батогом у руці, хутряна шапка на око, з веселим вищиром; це наш найдавніший бог і пан; він так давно розпоряджається нашою долею, що зробився багатим і шанованим; щоразу, як він убиває, катує і гнобить в ім'я абсолютних істин — релігійних, політичних чи моральних, половина людства розчулено лиже йому чоботи; це його надзвичайно тішить, бо він чудово знає, що абсолютних істин нема, що вони лише засіб перетворювати нас на рабів, навіть цієї миті в опаловому повітрі Біг-Сюра, перекриваючи гавкотіння тюленів і крики бакланів, луна його тріумфального сміху доносяться до мене дуже далеко, і навіть голос мого брата Океану не здатен його перекрити.

А ще є Філош, бог ницості, упередження, зневаги, ненависті — вистромивши голову зі свого віконця консьєржки на вході у світ людей, він кричить: «Брудний американець, брудний араб, брудний єврей, брудний росіянин, брудний китаєць, брудний негр» — це чудовий організатор масових заворушень, війн, лінчувань, цькувань, вправний діалектик, батько всіх ідеологічних течій, великий інквізитор й аматор хрестових походів. Попри шолудивість, голову гієни і маленькі криві лапи, це один з наймогутніших богів, до якого найбільше дослухаються, його можна зустріти в усіх таборах, це один з ненастанніших наглядачів за нашою Землею, який змагається з нами за володіння нею з найбільшою хитрістю і вправністю.

Є й інші боги, таємничіші й темніші, підступніші й краще замасковані, яких важко виявити; їх багато й багато поміж нас їхніх спільників; моя мати їх добре

знала; вона часто приходила до мене в дитячу кімнату розповісти про них, притискаючи до грудей мою голову і притишуючи голос; потроху їхні сатрапи, які захопили світ, ставали для мене реальнішими й виднішими за найзнайоміші предмети, і їхні гігантські тіні схиляються наді мною досі; коли я піднімаю голову, мені здається, що я бачу, як блищать їхні лати, а їхні списи наче націлюються на мене з кожним променем сонця.

Нині ми з ними давні вороги, і саме про мою боротьбу з ними я хочу тут розповісти; моя мати була однією з найулюбленіших їхніх іграшок; я пообіцяв собі звільнити її від цього рабства ще коли був зовсім малим; я зростав в очікуванні того дня, коли нарешті зможу дотягтися рукою до завіси, яка затемнює всесвіт і раптом побачити обличчя мудрості й спочування; я хотів відібрати панування над світом в абсурдних сп'янілих від всевладдя богів і віддати Землю тим, хто населяє її своєю хоробрістю та любов'ю.

«Наближалась осінь і мій від'їзд до Парижа ставав неминучим. За вісім днів перед походом на Вавилон, у матері стався напад релігійності. Досі я ніколи не чув, щоб вона говорила про Бога інакше, ніж з певною міщанською повагою, як про когось, хто досяг великого успіху. Вона завжди виявляла до Творця велику пошану, але суто словесну й безособову, як до всіх впливових людей. То ж я був чимало здивований, коли вдягнувши пальто й взявши свою патерицю, вона попросила мене піти разом з нею до російської церкви в Імператорський парк.

– Мені здавалося, що ми більш-менш євреї?

– Це байдуже, я знайома з попом.

Пояснення видалось мені прийнятним. Мати вірила в особисті стосунки навіть у відносинах із Всевишнім.»

ISBN 978-966-2141-77-1

